

Bożena Kanclerz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Młodzież w rzeczywistości „globalnej zmiany” z perspektywy rówieśników

KEY WORDS

youth, the reality of “global change”, peers, students, life orientations

ABSTRACT

Kanclerz Bożena, *Młodzież w rzeczywistości „globalnej zmiany” z perspektywy rówieśników* [Young People in the Reality of „Global Change” from the Perspective of Their Peers]. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja* nr 2(10) 2016, Poznań 2016, pp. 281–294, Adam Mickiewicz University Press. ISSN 2300-0422. DOI 10.14746/kse.2016.10.21.

The aim of this paper is to analyze students’ opinions about the contemporary generation of young people in the context of the transformation of the modern world, which are not without impact on the functioning of young people. Characteristics of global change society and the analysis of the syndrome society of late modernity has become the basis to approximate the results own research. The perception of youth from the perspective of their peers was one of the undertaken research problems in the study of life orientations of students. The article presents the opinions and views students about their peers, also in comparison with other results of research, which completes the picture of today’s youth, conscious processes and transformations of the modern world.

Wprowadzenie

Przeobrażenia współczesnego świata, którym podlegają nieomal wszystkie aspekty społeczno-kulturowej egzystencji jednostek, stanowią kontekst i tło wyznaczające sposób funkcjonowania młodych ludzi, będąc tym samym problemem ciągle interesującym i wartym poznania naukowego. Jednak wydaje się, że złożoność, a zarazem ulotność i przejściowość rzeczywistości społeczno-kulturowej są niezwykle trudne do opisanie i uchwycenia. Współczesny świat przestał być jednoznaczny, uporządkowany i skategoryzowany, poczucie pewności i względnej stałości zastąpione zostało niepewnością i ambiwalencją. Wielowymiarowość współczesnego społeczeństwa oraz kondycja jednostki, która pozostaje w cią-

głym procesie autokreacji, jest w obszarze rozważań nad współczesnością problematyką niezwykle interesującą poznawczo.

Z jednej strony, jako jednostki partycypujące w społeczno-kulturowym wymiarze zglobalizowanego świata, uczestniczymy w wielu procesach przemian, które nie zależą bezpośrednio od nas i na które nie mamy bezpośredniego wpływu, jednak ich skutki są dla nas odczuwalne, z drugiej zaś strony – jeszcze nigdy nie mieliśmy tak dużych możliwości decydowania o własnym losie i korzystania z dobrodziejstw cywilizacyjnych jak ma to miejsce obecnie. Młodzież pozostaje pod dużym wpływem procesów globalnej zmiany, co nie pozostaje bez wpływu na jej sposób funkcjonowania w rzeczywistości, w której przyszło jej partycypować. Jak pisze J. Pyżalski „młodzi ludzie, szczególnie nastolatki, otrzymują w skomplikowanym, wielokulturowym i stechnicyzowanym świecie znacznie większą paletę możliwości niż pokolenie ich rodziców i dziadków”, jednak, jak zwraca uwagę autor, „wiele z oferowanych dróg daje tylko pozór wyboru, ucieczkę od wolności, a czasami jest po prostu ofertą zniewolenia” (Pyżalski, 2015: 5).

Kontekst „globalnej zmiany” – ujęcia teoretyczne

Zmiana społeczna, jakiej jesteśmy świadkami, to między innymi wynik przeobrażeń globalizacyjnych, rozumianych w literaturze przedmiotu jako zbiór procesów, które czynią świat społeczny jednym. W jakim sensie jednym? Jak analizuje P. Sztompka, wyraża się to na kilka sposobów. Po pierwsze, nowoczesne technologie oplatają świat siecią połączeń komunikacyjnych i telekomunikacyjnych, a najbardziej wyrazistym tego przejawem staje się Internet (Sztompka, 2005: 582). Po drugie, społeczności ludzkie stają się coraz mocniej oplecione siecią zależności ekonomicznych, finansowych, politycznych, strategicznych i kulturalnych. Zdarzenia w jednej części świata wywierają natychmiastowy wpływ na to, co dzieje się w krajach najbardziej odległych. Pojawiają się również nowe formy organizacji ekonomicznych, politycznych czy kulturalnych oderwane od jakiegokolwiek konkretnego kraju czy państwa (Sztompka, 2005: 583). Ukazanie globalizacji jako procesu prowadzącego do „jednego świata” wyłania się również w definicji A. Giddensa, który podkreśla że: „to nie tylko proces oznaczający zacieśnianie się stosunków i wzrost współzależności w skali globalnej, ale także świat w którym inni odczuwają skutki naszych działań, a my odczuwamy problemy globalne” (Giddens, 2007: 97). Można zatem zauważyć, analizując rozległą i bogatą literaturę przedmiotu, iż pojęcie globalizacji opisuje zjawiska złożone, które są wielowymiarowym, wieloaspektowym i wielopoziomowym procesem. Jak pisze J.E. Stiglitz, zjawisko globalizacji polega w swej istocie na ściślejszej

integracji państw i ludzi na świecie, co spowodowane jest redukcją barier w przepływie dóbr, usług, kapitału, wiedzy, ludzi z kraju do kraju. Globalizacja to według tego podejścia nieznane dotąd w historii „skrócenie dystansu” w istotnych dla człowieka sferach życia, jakkolwiek nie jest to równoznaczne z całkowitym wyeliminowaniem tego dystansu ze współczesnego świata (Stiglitz, 2005: 26). Globalne zmiany mają charakter jakościowy i oznaczają „przewartościowanie dominującej do tej pory wizji funkcjonowania społeczeństw ludzkich, prowadząc do specyficznego ścięśnienia czasu i przestrzeni oraz zacierania różnic pomiędzy tym co wewnątrz państwowe i tym co międzynarodowe” (Pietraś, 2002: 34).

W tym właśnie sensie przemiany współczesnego świata skłaniają do poszukiwania odpowiedzi na pytanie o kondycję społeczeństwa, w którym żyjemy. Rozliczne rozważania teoretyczne, charakteryzując współczesne społeczeństwa globalnej zmiany, przyjmują odmienne perspektywy badawcze. Interesującą poznawczo z punktu widzenia zagadnień opisujących współczesną młodzież, która poddawana jest ciągłym procesom globalizowania się, a która, co warto podkreślić, nie zna innego świata, jest teoria M. Castellsa, który badał kondycję człowieka i społeczeństwa w kontekście współczesnych procesów „usieciowienia” życia społecznego. Twórca teorii społeczeństwa sieciowego twierdzi, że trzecie tysiąclecie stawia przed człowiekiem nowe wyzwania. Czasy współczesne to zupełnie inna rzeczywistość, którą nazywa „nowym światem” i „nowym społeczeństwem”. Przed „nowym” ludzkość nie ma ucieczki, została na ten stan skazana, głównie w wyniku rozwoju technologii informatycznych (Castells, 2001, za: Krauz-Mozer, Borowiec, 2008: 36). Młodzież jednak wydaje się nie postrzegać rozwoju nowych technologii jako zagrożenia, jest to dla pokolenia nastolatków naturalny proces w którym uczestniczą od najmłodszych lat. Dla nich świat technologii, nie jest „nowym światem”, którym był dla pokolenia ich rodziców. „Skrócenie dystansu” o którym pisał J.E. Stiglitz, a które jest charakterystyczne również dla procesów „usieciowienia” życia społecznego, znacząco przyczyniło się do zmian w komunikacji międzyludzkiej. Charakterystyczną cechą relacji interpersonalnych powstałych w sieci są „słabe więzi”. Mimo powszechnego dostępu do wielości kanałów komunikacji relacje społeczne są powierzchowne i pozbawione trwałości. Jak podkreśla M. Castells „Internet może przyczynić się do rozszerzenia więzów społecznych w społeczeństwie, które zdaje się przechodzić proces gwałtownej indywidualizacji i obywatelskiego niezaangażowania” (Castells, 2007: 364). Nowe społeczeństwo, które M. Castells nazywa „sieciowym”, charakteryzuje się pojawieniem się nowej przestrzeni przemysłowej, przeobrażaniem czasu pracy, załamaniem się rytmów biologicznych i społecznych cyklu życia, powstaniem informacyjnych miast oraz nowych strategii militarnych (Krauz-Mozer, Borowiec, 2008: 37). Młodzi coraz lepiej radzą sobie z przeobrażeniami i zmianami, jakie pojawiają się wraz z rozwojem nowych technologii,

wpływa to jednak na ich sposób funkcjonowania oraz dokonywane wybory zarówno w świecie realnym, jak i wirtualnym.

Dokonując przeglądu teorii odnoszących się do przemian społeczeństwa globalnego, warto odwołać się do pojęcia późnej nowoczesności, zaproponowanego między innymi przez A. Giddensa, który w ten sposób stara się uchwycić kierunek zmian, jakie są udziałem teraźniejszości (Albrow, 2007: 682). Świat który ciągle intensywnie podlega procesom globalizacji, charakteryzuje się dynamicznym rozwojem. Nowoczesność proponowana wcześniej jako najbardziej adekwatne określenie zmian zachodzących w społeczeństwie zdaniem A. Giddensa, nie przeminęła, przeciwnie, występuje obecnie w najbardziej wyrazistych formach (Sztompka, 2007: 576). Nowoczesność radykalnie przekształca charakter życia codziennego i zmienia najbardziej osobiste doświadczenia życia człowieka. Jedną z cech wyróżniających nową epokę jest zacieśniająca się zależność między bytowością i intencjonalnością: czynnikami globalnymi z jednej strony i indywidualnymi dyspozycjami z drugiej (Giddens, 2001: 3). Ponowoczesną według Zygmunta Baumana jest taka rzeczywistość, która jest jednocześnie niezdeteminowana i niedeterminująca; znaczy to, że nie jest całością, porządkiem, układem relacji, lecz stanowi sferę ciągłego ruchu i zmiany (Bauman, 1966: 425). Dlatego o ponowoczesnym społeczeństwie trudno mówić w kategoriach systemu o pewnym stopniu spójności czy równowagi (Matysek, 2007: 25). Jak konstatuje Z. Bauman: właściwie każda lub prawie każda sytuacja w ponowoczesnej rzeczywistości zawiera elementy nowe, niedoświadczone poprzednio, nieprzywodzące na myśl nawykowych, zestereotypizowanych skojarzeń. Zatem wymaga to od jednostek nowatorstwa i inicjatywy, domaga się inwencji twórczej i modyfikowania, jeśli nie odrzucenia tradycji (Bauman, 1966: 432).

Niejednoznaczność i ciągle zmiany zachodzące w społeczeństwie późnej nowoczesności utrudniają jego wyrazistą charakterystykę. Jesteśmy świadkami ciągłych przeobrażeń niemalże w każdej sferze życia. A. Giddens, starając się uchwycić strukturę współczesnego społeczeństwa, wyróżnił cztery jego zasadnicze cechy, porządkując tym samym późnonowoczesną rzeczywistość. Pierwsza z cech to nowa forma zaufania, niezbędna dla poczucia bezpieczeństwa i ciągłości życia codziennego (Sztompka, 2007: 576). Nowe formy organizacyjne, instytucje międzynarodowe, rynki finansowe czy globalne mass media sprawiają, że w rzeczywistości tej czujemy się niepewnie w związku z tym, jak podkreśla P. Sztompka, musimy obdarzyć cały „system światowy” zaufaniem a priori, by móc normalnie funkcjonować (Sztompka, 2007: 576). Kolejną cechą późnej nowoczesności jest pojawienie się nowych form ryzyka. Istnieją rodzaje ryzyka, z którymi spotykamy się wszyscy, jako jednostki ale również jako zbiorowości, i którym nikt z nas nie jest w stanie zaradzić (Giddens, 2001: 180). W późnej nowoczesności nastąpiła, zdaniem A. Giddensa, globalna ekspansja ryzyka

(Sztompka, 2005: 577). Ryzyko występuje w wielu przestrzeniach życia społecznego, obecnie najbardziej odczuwalne wydają się te związane z kryzysem finansowym czy konfliktami międzynarodowymi. Podobnie sytuację odczytuje U. Beck, analizując współczesne społeczeństwa. Autor wyraża przekonanie, iż jesteśmy świadkami – zarówno podmiotami, jak i obiektami – pęknięcia w obrębie nowoczesności, która wyzwala się z ram klasycznego społeczeństwa industrialnego i nabiera nowego kształtu sformułowanego jako społeczeństwo ryzyka (Beck, 2002: 16). Beck zwraca uwagę, że kategoria ryzyka obejmuje obcowanie z niepewnością, której przyrost wiedzy często nie tylko nie potrafi dziś przezwyciężyć, lecz ją właśnie powoduje (Beck, 2012: 17). Ryzyko jest stałym elementem życia społecznego, gdzie w zawansowanej nowoczesności społeczna produkcja bogactwa idzie w parze ze społeczną produkcją ryzyka. W związku z tym problemy i konflikty dystrybucji społecznego niedostatku przysłonięte zostały przez problemy i konflikty, które powstają przy produkcji, definiowaniu i podziale ryzyka wytworzonego przez naukę i technikę (Beck, 2002: 27). Poddając pod namysł kondycję współczesnego społeczeństwa, U. Beck zwraca uwagę na „kruchość” współczesnej cywilizacji. Z jednej strony mamy do czynienia z zaawansowanymi procesami modernizacji, z drugiej zaś nie potrafimy uniknąć systematycznie produkowanego ryzyka i zagrożeń (Krauz-Mozer, Borowiec, 2008: 45). Na ryzyko narażeni są wszyscy, również ci, którzy przyczynili się do jego produkcji. U. Beck, porównując społeczeństwo ryzyka do społeczeństwa industrialnego, nie twierdzi, iż miniona epoka była mniej ryzykowna. W jego opinii: „zatarciu uległo raczej rozróżnienie pomiędzy obliczalnym ryzykiem a nieobliczalnymi niepewnościami, pomiędzy ryzykiem a jego świadomością. To właśnie owa uniwersalizacja niebezpieczeństw i niepewność oraz wynikająca z niej dominacja publicznej, zainscenizowanej przez środki masowego przekazu percepcji ryzyka stanowią tę epokową różnicę” (Beck, 2002: 348). W światowym społeczeństwie ryzyka na wszystkich poziomach dochodzi do obowiązkowego pozorowania kontroli nad tym, czego nie można skontrolować – w polityce, prawie, nauce, gospodarce i życiu codziennym (Beck, 2002: 348). Atmosfera ryzyka i niepewności towarzyszy młodym ludziom każdego dnia, ma wpływ na ich wybory i funkcjonowanie we współczesnym społeczeństwie. Szczególnie teraz, kiedy słowo *kryzys* odmieniane jest przez wszystkie przypadki, możemy zaobserwować jak zagrożenia współczesnego świata wpływają na podejmowane decyzje zarówno w sferze publicznej, jak i w indywidualnym postępowaniu jednostek. Z każdej strony informowani jesteśmy o ryzyku jakie niesie za sobą kryzys. Bezsprzecznie globalność kryzysu, jego nieuchronność, przyczyniła się do zmian w funkcjonowaniu społecznym. A. Giddens zwraca również uwagę na nieprzejrzystość, płynność i niepewność sytuacji społecznych, w jakich ludziom przychodzi działać (Beck, 2002: 348). Niepewność związana jest z nieprzewidy-

walnością życia codziennego. Może paraliżować jednostkę i sprawić, że wycofa się ona ze zwykłych relacji społecznych (Giddens, 2001: 268). Zjawisku nieprzewidywalności towarzyszy nieprzejrzystość, która przejawia się wtedy, gdy nakładają się na siebie równocześnie systemy i efekty ich interakcji (Sztompka, 2005: 578). Temu wszystkiemu towarzyszy postępująca globalizacja, którą A. Giddens ujmuje jako czwartą cechę późnej nowoczesności.

Ciągła zmienność i wielopłaszczyznowość procesu globalizacji oraz zjawisk mu towarzyszących obrazują, jak trudna i niejednoznaczna jest współczesna rzeczywistość. W ujęciu tym globalizacja urzeczywistnia szerokie spektrum problemów świata globalnego, w sytuacji różnorodności, wieloznaczności i ambiwalencji, co nie pozostaje bez wpływu na kształtowanie się nowej jakości życia (Cybal-Michalska, 2006: 30). Społeczeństwo w dynamicznym procesie zmiany rozwija się i przechodzi liczne przeobrażenia w swojej strukturze. Między strukturami i aktorami, mechanizmami, tendencjami oraz zjawiskami są rozliczne powiązania, sprzężenia, interakcje, interferencje. W ujęciu temporalnym można mówić o – często trudnych do wyseparowania – skutkach, efektach, następstwach czy licznych zjawiskach towarzyszących (Zacher, 2003: 15). Powyższe rozważania wskazują, iż rozwój procesu globalizacji, zwłaszcza w sferze społecznej i kulturowej skłania do rozważań nad konsekwencjami tego zjawiska szczególnie wśród młodzieży, dla której rzeczywistość globalnej zmiany uwypukla potrzebę przyjęcia nowych wzorców stylów życia.

Młodzież a syndrom społeczeństwa późnej nowoczesności

Przybliżone powyżej tylko nieliczne cechy społeczeństwa globalnej zmiany mogą ze sobą współwystępować, tworząc, jak podkreśla A. Cybal-Michalska, syndrom społeczeństwa późnej nowoczesności. Autorka, uwzględniając rozwój humanistycznej refleksji nad permanentną autokreacją współczesnego społeczeństwa, wskazała na zbiór ośmiu orientacji kognitywnych, emocjonalno-uczuciowych, aksjologiczno-ewaluacyjnych i behawioralnych społeczeństwa, wobec otaczającego świata, który jest próbą charakterystyki społeczeństwa współczesnego, ale także, co istotne w problematyzowaniu kształtu społeczeństwa przyszłości, poszukuje odpowiedzi na pytania „jakie społeczeństwo może być?” oraz „jakie społeczeństwo współczesne powinno być?” (Cybal-Michalska, 2006: 71). A. Cybal-Michalska wskazuje w swoich rozważaniach na orientację społeczeństwa na globalną zmianę, która przejawia się w dostrzeganiu i interpretowaniu zmiany w makroskali, ze szczególnym uwzględnieniem wzajemnych powiązań między indywidualnym charakterem stylu życia a oddziaływaniami globalnymi¹. Aktywny stosunek

¹ A. Cybal-Michalska odwołuje się do pracy A. Giddensa, *Nowoczesność i tożsamość*, 2001, s. 300.

społeczeństw do otaczającej rzeczywistości globalnej to droga prowadząca do innych społeczności i ich systemów kulturowych, w celu zrozumienia procesów unifikacji i dyferencji właściwych dla tendencji globalizacyjnych w świecie. Zdaniem autorki konsekwencją procesów globalizacyjnych jest również orientacja na pewien rodzaj cywilizacyjnego przywiązania do ryzyka. Związane jest to bezpośrednio z problemami egzystencji ludzkiej, która obarczona jest pojawieniem się nowych form ryzyka². W wyniku procesów globalizacyjnych ryzyko w świecie odnosi się do przyszłych wydarzeń i posiada wymiar jednostkowy i zbiorowy zarazem. Ponowoczesna atmosfera ryzyka pozbawia jednostki poczucia bezpieczeństwa ontologicznego i kształtuje nowy rodzaj wspólnoty zagrożenia. Potencjalne ryzyko i stany niebezpieczeństwa mogą powodować lęk, obojętność, neutralność a nawet wyparcie problemu do podświadomości. Autorka w ten sposób charakteryzuje pewne grupy społeczne, które mogą orientować się na przywiązanie do ryzyka (Cybal-Michalska, 2006: 72). W organizacji i kształtowaniu się społeczeństwa późnej nowoczesności ważna z punktu widzenia A. Cybal-Michalskiej jest także orientacja na odpowiedzialność. Odnosi się to zarówno do jednostek, jak i do organizacji. Każdy człowiek powinien ponosić odpowiedzialność za swoje decyzje i wybory. Organizacje natomiast powinny działać w ramach swoich kompetencji bez narażania na niebezpieczeństwo (Drucker, 1999: 83, za: Cybal-Michalska, 2006: 71). W globalnej rzeczywistości ważne jest zatem, aby realizować swoje życiowe cele lub określone kompetencje danej organizacji, nie czyniąc nikomu szkody. Jak konstatuje A. Cybal-Michalska, „pluralizm społeczeństwa późnej nowoczesności nie powinien koncentrować się na rywalizacji centrów władzy, lecz na współpracy” (Cybal-Michalska, 2006: 71).

W późnej nowoczesności ważne jest także, aby rozwijało się społeczeństwo innowacyjne, co może zaistnieć dzięki orientacji na antycypację wydarzeń. Daje ona impuls do indywidualizacji i stanowi istotę społeczeństwa, któremu przypisuje się kreatywność, zdolność do planowania i otwartość na nowe doświadczenia. Antycypacja to nie tylko zdolność do przewidywania i wybierania pożądanых tendencji, czy zapobiegania niepożądanym sytuacjom, ale także predyspozycja do tworzenia nowych wariantów uczestnictwa i działania.

Zdaniem A. Cybal-Michalskiej orientacja na antycypację wydarzeń determinuje potrzebę kształtowania się kolejnej orientacji do odpowiedzialnego współuczestnictwa i współdziałania (Cybal-Michalska, 2006: 76). Zakres innowacyjnego działania w wymiarze globalnym zależy od stopnia aktywnego, efektywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa oraz współdziałania społecznego na szczeblu

---

² A. Cybal-Michalska odwołuje się do teorii U. Becka, zaprezentowanej w: *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, 2002, s. 33.

lokalnym, krajowym, międzynarodowym i ponadnarodowym. A. Cybal-Michalska zauważa, że wszystkie zmiany w społeczeństwie późnej nowoczesności mogą się dokonać także dzięki ukształtowaniu się i doskonaleniu orientacji na wiedzę (Cybal-Michalska, 2006: 71), bowiem zasadniczym atrybutem społeczeństwa informacyjnego jest gromadzenie, przetwarzanie, rekonstrukcja oraz wykorzystywanie wiedzy w celu aktywnego radzenia sobie w sytuacjach zmiany społeczno-kulturowej i kształtowania przyszłości. Autorka, dokonując charakterystyki współczesnego społeczeństwa, wskazuje także na orientację na doświadczenie zapośredniczone z mediów jako kolejną ważną cechę charakteryzującą społeczeństwa ponowoczesne, która związana jest z funkcjonowaniem człowieka w zglobalizowanym świecie. Jednostka jest włączona w obszar zmysłowego doświadczenia czasowo i przestrzennie oddalonych wydarzeń medialnych, co wzbogaca jej doświadczenia, ale przynosi także wiele egzystencjalnych reperkusji, takich jak poczucie izolacji, anomii oraz niepokoju. Towarzyszyć temu może wytworzenie tożsamości zapośredniczonej z mediów, równocześnie redukując potencjalną możliwość rozwoju poczucia wewnętrznej spójności oraz odrębności od otoczenia.

W ten sposób kształtuje się życie społeczne zogniskowane wokół wirtualnej rzeczywistości, co determinuje kształtowanie się we współczesnym społeczeństwie orientacji na ideologię konsumpcji, ujawniającej się w relacjach mikro- i makrostrukturalnych w świecie. Zjawisko nadawania znaczeń i wartości produktom konsumpcyjnym w znacznym stopniu wpływa na strukturę stratyfikacyjną współczesnych społeczeństw. Konsumowanie dóbr określonego rodzaju nie zaświadcza już jednoznacznie o przynależności do określonego typu grup, ale wyraża istnienie różnicy pomiędzy tą jednostką a innymi. Funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie promującym konsumpcjonizm ma wypełnić „próżnię wartości” i nadać ludzkiej egzystencji sens (Cybal-Michalska, 2006: 67–8).

Powyżej zaprezentowane ujęcie współczesnego społeczeństwa wydaje się niezwykle syntetyczną charakterystyką syndromu społeczeństwa późnej nowoczesności i jego stosunku do ekspansywności zmian społeczno-kulturowych na świecie, a co ważne, wskazuje także na to, jakie społeczeństwo powinno być w kontekście jego szans rozwojowych.

W problematyzowaniu kształtu społeczeństwa współczesnego grupą społeczną, która w znacznym stopniu będzie wyznaczała trendy dla kształtowania się przyszłych pokoleń, jest bez wątpienia młodzież. W kontekście tego, na co zwraca się uwagę w literaturze przedmiotu, młodzi są bardzo dobrym punktem odniesienia do obserwacji przeobrażeń zachodzących we współczesnym społeczeństwie. Są soczewką, w której skupiają się najróżniejsze problemy i napięcia systemu. Są barometrem zmian i społecznych nastrojów. Sytuacja młodzieży, ich sposób postrzegania świata, ich aspiracje i dążenia życiowe są miarą zmian, które

już się dokonały i dystansu, jaki jeszcze jest do pokonania³. Przed współczesną młodzieżą stoją zatem ogromne wyzwania, wynikające z usytuowania jej jako uczestnika życia społecznego i odbiorcy owych przemian. Poza tym młodzież to szczególna grupa, która pozostaje w trudnym okresie tranzycji z młodości do dorosłości oraz z edukacji na rynek pracy, co w zaistniałych warunkach społeczno-kulturowych i przy uwzględnieniu sytuacji ekonomicznej i gospodarczej pozostaje niezwykle interesującym zagadnieniem dla badacza.

Młodzież akademicka o swoim pokoleniu – wyniki badań własnych

W kontekście rozważań nad młodzieżą ocena pokolenia rówieśników jest istotnym źródłem informacji zarówno o osobach badanych, jak i w szerszym kontekście o współczesnym pokoleniu młodzieży. Należy zatem podkreślić, że człowiek jako istota społeczna, uczestnicząca w szerszym wymiarze społeczno-kulturowym, dokonuje oceny siebie poprzez ustosunkowanie się do pozostałych współuczestników kultury, którzy stanowią niejako widzialny symbol przekazujący informację zwrotną na temat własnej osoby. Odbieranie z otoczenia społecznego sygnałów o sobie dokonuje się za pomocą systemu porównań „Ja” – inni i stanowi podstawę poznania siebie (Festinger, cyt. za: Peret-Drażewska, 2014: 131). Natomiast spostrzeganie innych jako proces interpretowania i nadawania znaczenia innym ludziom, wydarzeniom społecznym, wpływa na to, jak dana jednostka będzie się zachowywać. Spostrzeganie społeczne, na co zwraca się uwagę w psychologii społecznej, ma dwie zasadnicze funkcje: poznawczą oraz wartościującą. Funkcja poznawcza polega na chęci zrozumienia właściwości otoczenia. Natomiast funkcja wartościująca odnosi się do emocjonalnego ustosunkowania się do elementów rzeczywistości społeczno-kulturowej (Czapiński, 1985: 79–80, cyt. za: Peret-Drażewska, 2014: 137).

Postrzeganie młodzieży z perspektywy rówieśników stanowiło jeden z podjętych problemów badawczych w badaniu orientacji życiowych młodzieży akademickiej⁴. W zamyśle badawczym istotę stanowiło uzyskanie informacji, w jaki

³ W ten sposób w swoich pracach postrzega młodzież K. Szafraniec. Ujęcie to autorka zaprezentowała w *Raporcie Młodzi 2011*, s. 11.

⁴ Wyniki badań, które zostaną przedstawione poniżej są częścią rozprawy doktorskiej pt. *Orientacje życiowe młodzieży akademickiej*. Celem teoretyczno-poznawczym badań było scharakteryzowanie subiektywnego poczucia tożsamości badanych, a także określenie sposobu funkcjonowania badanej młodzieży poprzez uzyskanie informacji o treści poszczególnych orientacji życiowych oraz ich hierarchii w życiu badanych studentów. Ukazany został również obraz współczesnej młodzieży postrzegany z perspektywy rówieśników.

sposób współczesne pokolenie studentów ocenia swoich rówieśników, co miało dopełnić obrazu pokolenia współczesnej młodzieży. Badani studenci⁵ zostali poproszeni, odnosząc się do charakterystyk społeczeństwa ponowoczesnego⁶ zaproponowanych przez A. Cybal-Michalską, o wskazanie tych cech, które ich zdaniem w największym stopniu opisują ich rówieśników⁷.

Analiza wyników badań wskazuje, iż znaczna większość badanych uważa, że współczesna młodzież nastawiona jest przede wszystkim na rozwój technik informacyjnych (93%) oraz na odbiór kultury popularnej (87%). Przeważające są też opinie na temat rówieśników jako osób nastawionych na ideologię konsumpcji (79%). Badana młodzież postrzega w większości swoje pokolenie jako zorientowane na medialne symulacje rzeczywistości, które wypierają realne doświadczenia i doznania (69%). Studenci dostrzegają ogromny wpływ mediów na funkcjonowanie młodych ludzi. Wyobrażenia, jakie mają badani na temat współczesnego pokolenia, koncentrują się wokół rozwoju nowych technologii. Respondenci zauważali i akcentowali w swoich wypowiedziach przeobrażenia w życiu społecznym, które charakteryzują się tym, że wiele sfer naszego życia funkcjonuje z powodzeniem zarówno w świecie realnym jak i wirtualnym. Młodzi ludzie aktywnie korzystają z portali społecznościowych i innych nowych form komunikowania społecznego, co nie pozostaje bez wpływu na zmiany w relacjach interpersonalnych w świecie realnym. W opinii większości badanych studentów zjawiska związane z technologizacją naszego życia znacząco wpływają

⁵ W badaniu wzięło udział 601 studentów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Politechniki Poznańskiej, Uniwersytetu Ekonomicznego, Uniwersytetu Artystycznego. Po zastosowaniu celowego doboru próby w badaniu uczestniczyli przedstawiciele sześciu dziedzin nauki (nauk humanistycznych, nauk społecznych, nauk prawnych, nauk technicznych, nauk ekonomicznych, sztuk plastycznych).

⁶ Dla zmiennej: poglądy i opinie badanych na temat współczesnej młodzieży przyporządkowano następujące wskaźniki: młodzież zorientowana na globalną zmianę, która uwypukla potrzebę przebudowania ram ludzkiego działania opartego na „globalnej świadomości”, którą cechuje widzenie świata jako jedność, młodzież zorientowana na cywilizacyjne przypisanie do ryzyka, które trudno poddać kontroli, ocenić, całkowicie wyeliminować i przewidzieć, młodzież zorientowana na medialne symulacje rzeczywistości, w których złudzenie, fantazja, symulacja wypierają realne doznania i doświadczenia, młodzież zorientowana na ideologię konsumpcji, która przenika niemalże każdą dziedzinę ludzkiej egzystencji, młodzież zorientowana na kulturę popularną, która jest dostępna dla każdego i nazywana bywa między innymi kulturą upozorowania, reality show, kultu ciała i seksualności, młodzież zorientowana na odpowiedzialne decyzje, które mają wpływ na nowy kształt porządku światowego, młodzież zorientowana na przewidywanie i kreowanie przyszłych stanów rzeczy, młodzież zorientowana na odpowiedzialne współuczestnictwo i współdziałanie, młodzież zorientowana na wiedzę, społeczeństwo zorientowane na rozwój technik informacyjnych. Wskaźniki do zmiennej, jaką stanowi: obraz współczesnej młodzieży z perspektywy rówieśników, zostały zaczerpnięte z badań A. Cybal-Michalskiej nad tożsamością młodzieży w perspektywie globalnego świata, patrz: Cybal-Michalska, 2006, s. 141.

⁷ Młodzież badana, odnosząc się do dziesięciu stwierdzeń, mogła swoją opinię wyrazić za pomocą czterostopniowej skali: „zdecydowanie tak”, „raczej tak”, „raczej nie”, „zdecydowanie nie”.

na współczesne pokolenie młodych. Jak pokazały badania prowadzone przez CBOS w 2014 roku⁸, rozwój nowych technologii w opinii młodzieży pomiędzy 18 a 24 rokiem życia wpłynął pozytywnie na współczesne pokolenie. Wśród badanych bowiem przeważa pogląd, że młodzi ludzie są obecnie w lepszej sytuacji niż ich rówieśnicy dwadzieścia lat temu (48%). Uzasadniając swój optymizm, najczęściej wskazują właśnie na dostęp do nowoczesnych technologii i informacji (38%)⁹.

Akcentując rozwój nowych technologii oraz wpływ kultury popularnej jako znaczących elementów rzeczywistości „globalnej zmiany”, które dostrzeżone zostały przez badaną młodzież akademicką u swoich rówieśników, warto także podkreślić, że podobną opinię wyrażała o współczesnym społeczeństwie młodzież szkół średnich badana przez P. Peret-Drażewską. Jak podkreśla autorka pracy *Współczesna młodzież postrzegana z perspektywy rówieśników*, „respondenci¹⁰ najczęściej podkreślają takie właściwości współczesnego społeczeństwa, jak: rozwój technik informacyjnych poszerzający zakres i możliwość kontaktu między ludźmi całego globu oraz kulturę popularną, z podkreśleniem kultury upozorowania, reality show, kultu ciała i seksualności, a także kulturę konsumpcji zgodną z hasłem „towary kupują swoich nabywców” (Peret-Drażewska, 2014: 208). Wyniki te pozwalają twierdzić, że myślenie o współczesnej młodzieży jako o grupie nastawionej na „wirtualizację i popkulturyzację tożsamości i stylu życia” (Melosik, 2015: 32), nie dotyczy tylko badanej młodzieży akademickiej, ale odnosi się także do młodszej części pokolenia.

Nawiązując do całościowego ujęcia syndromu społeczeństwa permanentnej zmiany, za pomocą którego badani mieli opisać swoich rówieśników, należy uszczegółowić, iż współczesna młodzież w opinii studentów charakteryzuje się także innymi cechami społeczeństwa późnej nowoczesności opisanego przez A. Cybal-Michalską. Młodzież akademicka jest podzielona w opiniach co do twierdzeń będących charakterystyką nastawień, które powinny dominować w kształtowaniu i organizowaniu się ponowoczesnego społeczeństwa. Ponad połowa badanych uważa, że młodzież jest zorientowana na wiedzę (54%), na globalną zmianę (51%) oraz na cywilizacyjne przypisanie do ryzyka (55%). Natomiast już tylko co trzeci badany postrzega swoich rówieśników przez pryzmat cech szczególnie pożądaných w społeczeństwie ponowoczesnym. Studenci

⁸ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (291) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganých komputerowo (CAPI) w dniach 19–25 sierpnia 2014 roku na liczącej 980 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

⁹ Komunikat z badań CBOS. O szansach młodych w III RP., nr 135/2014, Warszawa 2014, s. 5, ze strony internetowej: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_135_14.PDF z dnia 12.02.2016.

¹⁰ W badaniu wzięło udział 439 uczniów szkół średnich zlokalizowanych na terenie województwa wielkopolskiego, patrz: Peret-Drażewska, 2014: 154.

w najmniejszym stopniu oceniają swoich rówieśników jako osoby nastawione na odpowiedzialne decyzje (30,6%) oraz przewidywanie i kreowanie przyszłych stanów rzeczy (35%). Odpowiedzialne współuczestnictwo i współdziałanie to cecha współczesnej młodzieży, na którą zwróciło uwagę 38% badanych.

Szczegółowa interpretacja udzielanych odpowiedzi wskazuje, iż zorientowanie na rozwój technik informacyjnych, jako cecha dominująca współczesnej młodzieży częściej wskazywana była przez kobiety (95,2%) niż przez mężczyzn (87,7%) ($\chi^2 = 17,980$, $df = 3$, $p < 0,001$) oraz przez studentów prawa (95,3%) i ekonomii (96,3%) ($\chi^2 = 31,548$, $df = 15$, $p = 0,007$). Inne zmienne niezależne, takie jak miejsce pochodzenia czy wykształcenie rodziców, nie różnicują w sposób istotny poglądów młodzieży na ten temat. Występuje natomiast związek pomiędzy utożsamianiem współczesnej młodzieży z orientacją na rozwój technik informacyjnych a dostrzeganiem w rówieśnikach nastawienia na wiedzę (P ; $r = 0,320$, $p < 0,001$).

Dostrzeganie wśród młodzieży nastawienia na kulturę popularną nie jest istotnie zróżnicowane ze względu na zmienne niezależne. Warto jednak podkreślić, że częściej niż inni, cechą tą zauważają u swoich rówieśników studenci pedagogiki (94,4% odpowiedzi dla „zdecydowanie tak” i „raczej tak”). Pogląd ten sprzyja także przekonaniu, że młodzież nastawiona jest na medialne symulacje rzeczywistości (P ; $r = 0,320$, $p < 0,001$) oraz na ideologię konsumpcji (P ; $r = 0,586$, $p < 0,001$)¹¹.

Odwolując się do orientacji na ideologię konsumpcji, która w opinii badanych w znacznym stopniu charakteryzuje współczesną młodzież, analiza wyników pozwala zauważyć, że częściej niż inni, przyszli prawnicy (87,5%) oraz przyszli ekonomiści (84,3%) postrzegają w ten sposób swoich rówieśników ($\chi^2 = 27,305$, $df = 15$, $p = 0,026$). Przekonaniu, że współczesna młodzież nastawiona jest na ideologię konsumpcji, sprzyja pogląd, iż rówieśnicy są zorientowani na doświadczenia zapośredniczone z mediów (P ; $r = 0,518$, $p < 0,001$) oraz kulturę popularną (P , $r = 0,586$, $p < 0,001$).

Podsumowując zagadnienia analizy postrzegania współczesnej młodzieży z perspektywy badanych studentów, warto podkreślić, że być może powyższa charakterystyka jest wynikiem procesu stereotypizacji, a zatem wnioskowania o obecności danych cech u poszczególnych osób na podstawie z góry założonego, uogólnionego obrazu grupy społecznej (Peret-Drażewska, 2014: 140). Istnienie stereotypowych poglądów wynika z „lenistwa poznawczego”, czyli większej chęci

¹¹ W badaniach przyjęto założenie, że dla wartości ρ i r od 0 do 0,3 istnieje słaby związek pomiędzy zmiennymi, od 0,3 do 0,6 umiarkowanie silny związek oraz od 0,6 do 1 silny związek. Interpretowane były dane, które okazały się istotne statystycznie ($p \leq 0,05$), a związek pomiędzy zmiennymi był przynajmniej umiarkowanie silny (ρ i $r > 0,3$ lub ρ i $r < -0,3$ w przypadku zależności odwrotnie proporcjonalnej).

kierowania się już istniejącymi poglądami społecznymi, jakimi są stereotypy, aniżeli poddania ich osobistym analizom (Peret-Drażewska, 2014: 140). Przeprowadzone badania nad orientacjami życiowymi współczesnej młodzieży, które ujawniają różnice pomiędzy autocharakterystykami badanych studentów a sposobem postrzegania przez badanych młodego pokolenia, potwierdzają tezę o stereotypowym myśleniu na temat młodzieży, bowiem preferowane wartości oraz całościowe podejście do rzeczywistości społecznej badanych studentów, które koncentruje się wokół kariery i samorealizacji oraz rodziny jako ważnych sfer życia badanych, różnią się znacząco od opinii, jakie na temat młodzieży mają badani studenci. Sama o sobie badana młodzież myśli bowiem w kategoriach poważnych zadań i ról życiowych związanych z pracą, karierą i życiem rodzinnym, tym samym trywializując obraz pokolenia młodych, postrzegając ich przede wszystkim jako osoby uczestniczące w procesach usieciowienia życia społecznego, co badani łączą także z dużym zainteresowaniem młodego pokolenia kulturą popularną czy konsumpcyjnym stylem życia. Czy zatem te dwa obrazy są ze sobą sprzeczne? Wydaje się, że nie. Bowiem, jak pisze Z. Melosik, młodzież współczesna „posiada zdolność «przeskakiwania» niemal w sposób dowolny z jednego do drugiego stylu życia, a nawet z jednej do drugiej tożsamości” (Melosik, 2015: 34). Myśląc o sobie, młodzież podjęła namysł nad swoim życiem zawodowym i prywatnym, wykazując się dojrzałością i autorefleksją. Obserwując jednak świat wokół siebie, swoich rówieśników, badani trafnie dokonali oceny swojego pokolenia, nazywanego „pokoleniem ekranów” czy „pokoleniem nowych technologii”.

Podsumowanie

Wydaje się, że refleksyjność badanej młodzieży nie uprawnia do, jak to nazywa K. Szafraniec, nadawania młodzieży tylko jednoznacznych „mentorskich etykiet”, które oskarżają młodych o wycofanie, konsumpcjonizm i polityczne uśpienie (Szafraniec, 2011: 383). Badani studenci zauważają bowiem cechy współczesnego pokolenia młodych, które niekoniecznie muszą wpisywać się w utrwalane powszechnie negatywne stereotypy o młodzieży, świadczą one natomiast o nieuchronności procesów globalizacyjnych, które dla pokolenia młodych są zupełnie naturalne i nie wywołują u nich bezradności i zagubienia. Myśląc o współczesnej młodzieży akademickiej, możemy być zatem przekonani, że konsumpcjonizm i nastawienie na medialne symulacje rzeczywistości oraz wszechobecna technologizacja życia wpływa znacząco na funkcjonowanie młodych ludzi, którzy jednak pozostają pewni siebie i w sferze deklaratywnej mają poczucie sprawstwa oraz kontroli nad swoim życiem. Niewątpliwie jednak badanie poglądów i opinii

studentów na temat ich własnego pokolenia okazało się interesującym dopełnieniem obrazu współczesnej młodzieży, która, jak się wydaje, jest niezwykle świadoma procesów i przeobrażeń współczesnego świata dostrzegając subtelności społeczeństwa późnej nowoczesności.

Literatura

- Albrow M. (2007). *Globalizacja. Teoretyczne aspekty zmian*. [W:] P. Sztompka, M. Kuć (red.). *Socjologia. Lektury*. Kraków.
- Bauman Z. (1966). *Kultura i społeczeństwo*. Warszawa.
- Beck U. (2002). *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa.
- Beck U. (2012). *Spółczesność światowego ryzyka. W poszukiwaniu utraconego bezpieczeństwa*. Warszawa.
- Boni M., Szafraniec K. (2011). *Raport Młodzi 2011*. Warszawa.
- Castells M. (2007). *Spółczesność sieci*. Warszawa.
- Cybal-Michalska A. (2006). *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata. Studium socjopedagogiczne*. Poznań.
- Giddens A. (2001). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa.
- Giddens A. (2007). *Socjologia*. Warszawa.
- Komunikat z badań CBOS. *O szansach młodych w III RP*, nr 135/2014, Warszawa 2014, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_135_14.PDF, dostęp: 12.02.2016.
- Krauz-Mozer B., Borowiec P. (2008). *Globalizacja-nieznane podobieństwo? Świat i jego instytucje w procesie uniformizacji*. Kraków.
- Matysek M. (2007). *Ponowoczesność – porzucony projekt, czyli o upłynianiu świata nowoczesnego. Spojrzenie Zygmunta Baumana*. [W:] G. Dziamski, E. Rewers (red.). *Nowoczesność po ponowoczesności*. Poznań.
- Melosik Z. (2015). *Kultura popularna, pedagogika i młodzież*. [W:] J. Pyżalski (red.). *Wychowawcze i społeczno kulturowe kompetencje współczesnych nauczycieli*. Łódź.
- Peret-Drażewska P. (2014). *Współczesna młodzież postrzegana z perspektywy rówieśników. Studium teoretyczno-empiryczne*. Poznań.
- Pyżalski J. (2015). *Wychowawcze i społeczno kulturowe kompetencje współczesnych nauczycieli*. Łódź.
- Stiglitz J.E. (2005). *Globalizacja*. Warszawa.
- Szafraniec K. (2011). *Raport Młodzi 2011*. Warszawa.
- Sztompka P. (2005). *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków.
- Zacher L.W. (2003). *Spór o globalizację. Eseje o przyszłości świata*. Warszawa.